

УДК 91.379.85 (477)

Устименко Леся Миколаївна

кандидат педагогічних наук,

Київський національний університет

культури і мистецтв,

Київ, Україна

ustilesia@gmail.com

МИСТЕЦЬКІ РЕКРЕАЦІЙНІ ІННОВАЦІЇ В ТУРИЗМІ

Метою роботи є визначення мистецьких рекреаційних інновацій, які можуть бути використані в роботі сучасних туристсько-рекреаційних комплексів України. **Методологія дослідження** передбачає проведення аналізу основних дефініцій туристсько-рекреаційної діяльності, систематизацію відповідного кола мистецьких рекреаційних інновацій, що можуть ефективно застосовуватися в туризмі, та визначення основних критеріїв їх класифікації. **Наукова новизна** роботи полягає в обґрунтуванні ефективності використання відповідних мистецьких рекреаційних інновацій, визначенні їх форм, видів і специфіки. Введено до наукового обігу й запропоновано до використання терміни «рекреаційна інновація» та «мистецька рекреаційна інновація». **Висновки.** Обґрунтовано доцільність впровадження мистецьких рекреаційних інновацій у діяльність туристсько-рекреаційних закладів, які добре зарекомендували себе на світовому ринку рекреаційних послуг, мають позитивні результати щодо економічних, соціальних і лікувальних показників. Доведено, що мистецькі рекреаційні інновації можуть стати досить ефективним засобом оптимізації діяльності туристсько-рекреаційних комплексів України.

Ключові слова: мистецькі рекреаційні інновації; арт-терапія; туристсько-рекреаційні заклади; оптимізація; рекреація.

Устименко Леся Николаевна, кандидат педагогических наук, Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина

Художественные рекреационные инновации в туризме

Цель работы – определение художественных рекреационных инноваций, которые могут быть использованы в работе современных туристско-рекреационных комплексов Украины. **Методология исследования** заключается в проведении анализа основных дефиниций туристско-рекреационной деятельности, систематизации художественных рекреационных инноваций, которые могут эффективно использоваться в туризме, а также определении основных критериев их классификации. **Научная новизна** работы состоит в обосновании эффективности использования соответствующих художественных рекреационных инноваций, определении их форм, видов и специфики. Введено в научный оборот и предложены к использованию термины «рекреационная инновация» и «художественная рекреационная инновация». **Выводы.** Обоснована целесообразность внедрения художественных рекреационных инноваций в деятельность туристско-рекреационных заведений, которые достаточно хорошо зарекомендовали себя на мировом рынке рекреационных услуг, имеют положительные результаты по экономическим, социальным и лечебным показателям. Доказано, что художественные рекреационные инновации могут стать достаточно эффективным средством оптимизации деятельности туристско-рекреационных комплексов Украины.

Ключевые слова: художественные рекреационные инновации; арт-терапия; туристско-рекреационные заведения; оптимизация; рекреация.

Ustymenko Lesia, PhD of Pedagogic, associate professor, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Art recreational innovations in tourism

Purpose of the research – analysis and systematization of the art recreational innovations that can be used in the recreational complexes. **Research methodology** is a combination of fundamental analysis and systematization of definitions tourist and recreational activities for artistic innovation and recreational determining the basic criteria of classification. **Scientific novelty** of the work is to substantiate the effectiveness of using appropriate artistic recreational innovations, defining their forms, types and specifics. Put to scientific use and proposed to use the term «recreational innovation» and «recreational artistic innovation». **Conclusions.** The expediency of introducing innovations in art recreational activities recreational facilities are quite well established in the global market of recreational services, with positive results in terms of economic, social and therapeutic targets. Proved that art recreational innovation can become quite an effective means of optimizing the recreational complex of Ukraine.

Key words: art recreational innovation; art therapy; recreational complexes; optimization, recreation.

Вступ. Вивчення туристсько-рекреаційних комплексів в історичному та соціологічному контекстах здійснюється для виявлення основних тенденцій і об'єктивних чинників, що впливають на їх розвиток. Ґрунтуючись на цих даних та досвіді інших країн, можна визначити перспективи та пріоритетні напрями розвитку туристсько-рекреаційної діяльності в Україні. Це має важливе практичне значення для ефективного функціонування туристсько-рекреаційних комплексів. Під час проведення дослідження було вивчено пропозицію послуг кращих туристсько-рекреаційних комплексів України за 2016 р. Рейтинг було складено на основі відгуків експертів і споживачів, що оцінювали відповідні заклади за наступними критеріями: рекреаційні методики, сервіс, ціна, якість, інфраструктурна доступність. Результати дослідження показали, що більшість рекреаційних закладів України працюють за традиційними формами роботи, які не відповідають сучасним вимогам, а саме: не використовуються в повному обсязі туристсько-рекреаційні ресурси та не впроваджуються рекреаційні інновації [3].

Зазначена проблема потребує оптимізації туристсько-рекреаційної діяльності згідно сучасних світових тенденцій, що допоможе урізноманітнити асортимент додаткових послуг туристсько-рекреаційних закладів і в подальшому дозволить залучати більше клієнтів, особливо у низький сезон, і покращити імідж туристсько-рекреаційного закладу. Ознайомлення з діяльністю рекреаційних комплексів розвинених країн (Австрії, Андорри, Італії, Литви та Норвегії) дало підставу виокремити одну із популярних рекреаційних методик – арт-терапію, що є перспективною та маловитратною у фінансовому

відношенні, що й обумовило її значне поширення у закордонних туристсько-рекреаційних комплексах. Оскільки сучасна арт-терапія для вітчизняних туристсько-рекреаційних комплексів є інновацією й має дуже широкий спектр видів і форм, слід обмежити його тими, що можуть оптимально покращити роботу туристсько-рекреаційних закладів нашої країни й об'єднати їх терміном «мистецькі рекреаційні інновації».

Сучасна арт-терапевтична теорія, а також ефективне використання методів практичної роботи та досліджень неможливі без критичного вивчення соціальних структур і прийнятих у суспільстві способів репрезентації накопленого досвіду. В останні роки помітно активізувалися контакти між представниками арт-терапевтичних спільнот різних країн. Здійснення міжнародних освітніх і дослідницьких проектів, інтенсивний обмін інформацією у цій галузі диктують необхідність вироблення єдиних принципів і стандартів арт-терапевтичної діяльності, – такої системи теоретичних уявлень, яка мала б високу «конвертованість».

Відповідні особливості системного підходу виступають як передумови інтерактивності арт-терапії, а також високою мобільністю та професіоналізмом фахівців, їх здатністю до ефективної роботи в умовах сучасного суспільства. Поставлена проблема носить не суто науковий характер, а має більшою мірою теоретично-прикладне спрямування та практичну реалізацію з метою оптимізації рекреаційної діяльності туристичних комплексів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання щодо сучасного стану розвитку туристсько-рекреаційних комплексів розкрито у роботах таких науковців: Бейдик О. О., Малахова Н. Н., Швець Ю. Ю., Копитін А. І., Корт Б. Рекреаційні методики, зокрема арт-терапія, з великим спектром форм і видів розглядалися в роботах таких зарубіжних авторів: Dalley T., Case C., Edwards D., Killick K., Schaverien J., Hill A. Попри наявність значного масиву досліджень і публікацій, присвячених різним аспектам розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, недостатньо вивченим залишається сучасний зарубіжний досвід щодо рекреаційних інновацій, особливо мистецьких (арт-терапії), що вже зарекомендували свою результативність, а також не виокремлено тих мистецьких рекреаційних методик, які можуть ефективно використовуватися в туристсько-рекреаційних комплексах.

Метою дослідження є визначення мистецьких рекреаційних інновацій, які можуть бути використані в роботі туристсько-рекреаційних комплексів, що й обумовлює наступні завдання:

- проаналізувати основні дефініції туристсько-рекреаційної діяльності щодо мистецьких інновацій;
- систематизувати мистецькі рекреаційні інновації з урахуванням їх основних критеріїв;
- охарактеризувати основні мистецькі рекреаційні інновації, їх форми, види та специфіку.

Виклад основного матеріалу. Реаліями сьогодення у більшості країн світу стали урбанізація, технологізація, зменшення частки природного середовища в основних місцях проживання та погірше-

ння екологічного стану, а також зростаючий темп життя. Все це зумовлює гостру потребу людини у відновленні своїх фізичних сил і психоемоційного стану. У світі зростає кількість людей, які хочуть підтримувати добру фізичну форму та потребують відновлювальних антистресових програм. Туристсько-рекреаційні комплекси розвинених країн для цих категорій рекреантів пропонують проведення широкого спектру рекреаційних програм і послуг.

Рекреація («recreatio» – відтворення, лат.) – це діяльність, направлена на відновлення здоров'я та працездатності шляхом відпочинку в сприятливих кліматичних умовах. Рекреація передбачає також самореалізацію особистості, фізичне, інтелектуальне й духовне вдосконалення, адже це дуже важливо для психоемоційного стану людини.

Рекреаційний туризм – найбільш масовий вид туризму, метою якого є відпочинок, оздоровлення та відновлення життєвих сил людини. Може реалізовуватись у двох формах: активній, що передбачає певні навантаження, та пасивній, що передбачає задоволення основних потреб людини без відповідних навантажень [1].

Рекреаційна інновація – це новітня форма роботи з відновлення життєвих сил людини, що використовується, як правило, в туристсько-рекреаційному закладі.

Відповідно мистецька рекреаційна інновація – це новітня форма роботи з відновлення життєвих сил людини (особливо його психоемоційного стану), що використовується, як правило, у туристсько-рекреаційному закладі за допомогою арт-терапії.

Арт-терапія – це методика оздоровлення й лікування за допомогою мистецтва й художньої творчості. Цей термін ще в 40-х рр. ХХ ст. почав використовувати британський лікар і художник Адріан Хілл; праобраз сучасної арт-терапії можна побачити у народній творчості, проте досі через недостатню кількість інформації не всі знають, що являє собою арт-терапія [6].

Можна сказати, що арт-терапія будується на вірі у творчу основу людини. Вона не ставить собі за мету зробити людину художником або актором, а спрямована, в першу чергу, на вирішення психологічних проблем. Через художні образи наше підсвідоме взаємодіє зі свідомістю. Арт-терапія дозволяє пізнавати себе й навколишній світ. У художній творчості людина втілює свої емоції, почуття, надії, страхи, сумніви й конфлікти. Відбувається це на підсвідомому рівні, завдяки чому людина дізнається про себе багато нового. Арт-терапія розвиває творчі можливості, а в останні роки набула ще й педагогічного спрямування, виконуючи такі функції: діагностичну, виховну, корекційну, психотерапевтичну та розвиваючу.

Сьогодні арт-терапія вважається одним з найбільш м'яких, але ефективних методів, що використовуються в роботі психологами і психотерапевтами. Дана методика належить до найдавніших природних форм корекції емоційних станів. Важливо, що будь-яка людина навіть без допомоги фахівця, самостійно може займатися арт-терапією. Це допомагає розслабитися та зняти напругу. У різних країнах існують певні традиційні моделі арт-терапії. Дуже важливо зазначити, що дана методика не має протипоказань і обмежень, вона

застосовується майже всіма напрямками психотерапії. Знайшла вона також досить широке застосування у педагогіці, соціальній роботі й навіть у бізнесі та, безумовно, в роботі туристсько-рекреаційних закладів у різних країнах світу.

Якщо говорити про класичну арт-терапію, то вона включає в себе тільки візуальні види творчості: живопис, графіку, фотографію, малювання, ліплення та музикотерапію. Але сучасна арт-терапія налічує більше видів і методик. До неї відносять також бібліотерапію, маскотерапію, казкотерапію, орігамі, драматерапію, музикотерапію, кольоротерапію, відеотерапію, пісочну терапію, данстерапію тощо. Був розроблений і комплексний метод – артсинтезотерапія. заснований на використанні поєднання живопису, віршування, драматургії, театру, риторики, пластики, музики й кольору. Причому, кількість методик весь час збільшується [5].

Основними критеріями щодо систематизації мистецьких рекреаційних інновацій можуть бути відповідні ресурси, використання яких покладено туристсько-рекреаційним закладом в основу реалізації рекреаційної інновації. Тобто, в нашому випадку основними ресурсами будуть трудові ресурси з відповідними вміннями, якщо йдеться про пасивну арт-терапію та різні мистецькі інструменти, пристрої, складові нематеріальної культури. Усі види арт-терапії також можна групувати за відповідними критеріями щодо самого рекреанта – тут арт-терапія може бути пасивною й активною. Наступним критерієм виступає відповідний вид мистецтва, покладений в основу арт-терапії.

Отже, мистецькі рекреаційні інновації відповідно до використання певного ресурсу можна класифікувати наступним чином:

- мистецькі рекреаційні інновації, що базуються на використанні навичок щодо володіння відповідним видом мистецтва, де ресурсом виступає сама людина зі своїми мистецькими вміннями;
- мистецькі рекреаційні інновації, що базуються на використанні вмінь та навичок митців, що проводять сеанси арт-терапії;
- мистецькі рекреаційні інновації, що базуються на використанні різних мистецьких інструментів, пристроїв та інших складових матеріальної культури;
- мистецькі рекреаційні інновації, що базуються на використанні комбінації або синтезу всіх вищенаведених ресурсів.

Відповідно до використання певного виду мистецтва розрізняють: музикотерапію, драматерапію, пісочну терапію, маскотерапію, орігамі, данстерапію.

Щодо використання певних форм сприйняття (аудіо чи візуальні форми) розрізняють: кольоротерапію, казкотерапію, фототерапію тощо.

Методики арт-терапії застосовуються при досить широкому спектрі проблем. Це можуть бути психологічні травми, втрати, кризові стани, внутрішні та міжособистісні конфлікти, стресові, невротичні й психосоматичні розлади, екзистенційні й вікові кризи. Арт-терапія допомагає розвинути креативність мислення людини й цілісність її особистості, а також через творчість дозволяє виявити особистісні сенси. Потрібно відзначити високу ефективність арт-терапії як при роботі з дорослими, так і з підлітками й дітьми. За своєю природою ця методика радикальна і дозволяє розкрити внутрішні сили людини.

Арт-терапія сприяє підвищенню самооцінки; вчить розслаблятися й позбуватися негативних емоцій і думок; при груповій роботі вона розвиває в людині важливі соціальні навички. Заняття арт-терапією дає людині можливість зміцнити свою пам'ять, розвинути увагу, мислення й навички прийняття рішень. Арт-терапія застосовується в індивідуальній і груповій психотерапії, у різних тренінгах. Вона також може служити доповненням до інших методів і напрямів психотерапії, системам оздоровлення, освіти й виховання. Важливо, що для занять арт-терапією не потрібна спеціальна підготовка.

Найбільш розповсюдженим видом арт-терапії є музикотерапія, що має у своєму арсеналі значну кількість музичних інструментів. Музика – один з давніх способів зцілення від хвороб. Ще Піфагор більше 500 років до н. е. підносив музику над іншими лікувальними засобами, приписуючи їй універсальність у зціленні душі й тіла. Зв'язок музики та медицини древні греки символізували в Аполлоні – покровителі мистецтв, і його синові Ескулапові – покровителі лікування. Великий Аристотель підкреслював терапевтичне значення музики, вважаючи, що музика через катарсис знімає важкі психічні переживання. Використовував лікувальну дію музики й Гіппократ. Видатні давньогрецькі філософи вважали, що музика встановлює порядок в усьому Всесвіті, у тому числі відновлює порушену гармонію в людині. Було помічено, що музика, передусім її основні компоненти – мелодія та ритм, змінює настрій, перебудовує емоційний стан людини і впливає на фізіологічні ритми [4].

Одним із перших музичних інструментів, який використовували в давнину для зцілення, була арфа. Вважалося, що арфа – подарунок богів, який сполучає в собі земне й небесне, і на ній грають ті, хто має чарівний дар зцілення й пророцтва. Інструмент застосовувався різними культурами для заспокоєння й гармонізації людського духу, використовувався в асклепіях – лікувальних храмах. Так зароджувалася музична терапія, що започаткувала основи віброакустичної арфотерапії.

Вперше віброакустична арфотерапія (VAT) була представлена норвезьким музикантом-винахідником Олафом Скілле в 1982 р. Олаф використовував звуки низької частоти (в основному в діапазоні 30–120 гц), які генерувалися музичним синтезатором і застосовувалися для лікування різних захворювань. Згодом було виявлено, що якнайкраще з роллю терапевтичного інструмента справляється саме арфа. Віброакустична арфотерапія (VANT) є нефармакологічним підходом до лікування психологічних розладів і зниження відчуття болю, в якому фактично відсутні побічні ефекти [2].

Маючи широкий діапазон звучання, арфа здатна піддати вібрації усе людське тіло. Сприятливим чинником є те, що інструмент зроблений з натуральних матеріалів. Звук віброуючої струни проходить крізь тіло, вібрації пронизують усі клітини, забезпечуючи позитивне сенсорне стимулювання організму людини. Сеанс арфотерапії часто описується як музичний масаж: під час виконання послідовності мелодій на арфі, пацієнт відчуває резонансну відповідь у певній частині його тіла. Для посилення дії використовується вібротактильний пристрій: кушетка, крісло або стіл. Важливо зауважити, що одна з головних переваг арфотерапії полягає в забезпеченні зниження прийому лікарських препаратів.

Було зазначено, що жива музика арфи справляє більш сильне враження, ніж записана. Позитивні клінічні результати віброакустичної терапії у великій кількості зафіксовані в Англії, Естонії, Норвегії, Німеччині, Фінляндії і Швеції.

За підсумками досліджень з вивчення дії живої музики арфи на організм людини, а також її впливу на психологічний стан були виявлені наступні ефекти:

- позитивна дія на нервову систему та покращення психологічного стану;
- прискорення процесу детоксикації організму;
- значне посилення розумової діяльності;
- активізація імунної системи;
- нормалізація артеріального тиску й загального тону організму;
- прискорення регенеративних процесів організму, в результаті чого відбувається загальне омолодження людини.

Отже, можна зробити висновок: віброакустична арфотерапія об'єднала в собі позитивні ефекти лікування. Використання арфи як терапевтичного інструмента продовжує знаходити застосування в різних куточках світу, являючи собою інноваційну форму оздоровлення. Список можливостей поступово поповнюється, відкриваючи нові горизонти у вивченні віброакустичної арфотерапії. Проте, повертаючись до витоків музикотерапії, слід зазначити, що найдивовижнішою дією арфотерапії було й залишається відновлення внутрішньої гармонії й душевного спокою, без яких зцілення неможливе [7].

Сьогодні сеанси артотерапії набули широкого застосування в рекреаційних комплексах за кордоном як самостійна форма оздоровлення людини, так і комплексна при проведенні сумісних процедур. До того ж вона не потребує спеціальних приміщень і технологій.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні ефективності використання мистецьких рекреаційних інновацій, визначенні їх основних форм, видів, що можуть бути запроваджені в роботу вітчизняних туристсько-рекреаційних комплексів. Введено до наукового обігу та запропоновано до використання терміни «рекреаційна інновація» та «мистецька рекреаційна інновація».

Висновки. Вищевикладений матеріал дає підставу стверджувати, що мистецькі рекреаційні інновації можуть стати ефективним засобом оптимізації діяльності вітчизняних туристсько-рекреаційних закладів. Адже сучасні світові тенденції розвитку туристсько-рекреаційної діяльності потребують таких інновацій, які б забезпечили споживачів різноманітними та якісними послугами, а підприємствам, що надають ці послуги, дали б можливість бути економічно ефективними та відповідати вимогам часу.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Бейдик – Київ : Альтерпрес, 2010. – 404 с.
2. Копытин А. И., Техники аналитической арт-терапии: исцеляющие путешествия. / А. И. Копытин, Б. Корт. – Санкт-Петербург : Речь, 2007. – 221 с.

3. Устименко Л. М. Оптимізація рекреаційної діяльності курортних закладів України / Л. М. Устименко, Н. В. Булгакова // Географія і туризм : наук. журн. – № 38. – 2016. – С. 48–57.

4. Edwards D. *Art Therapy, and Romanticism.* – London : Sage Publications Ltd., 2012. – 320 p.

5. Dalley T. Case C. *The Handbook of Art Therapy* / T. Dalley, C. Case. – London : Tavistock/Routledge, 1992. – 368 p.

6. Jones P. *The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare* / P. Jones. – New York : Brunner-Routledge, 2005. – 326 p.

7. Killick K. *Art, Psychotherapy and Psychosis* / K. Killick, Schaverien J. – New York : Routledge 1997. – 404 p.

References

1. Bejdyk, O.O. (2010). *Recreational Resources of Ukraine, Studies: a Textbook.* Kiev: Alterpres.

2. Kopityn, A.Y.(2007). *Techniques of Analytical Art Therapy: Healing Journeys.* St. Petersburg: Rechj.

3. Ustymenko, L.M. and Bulgakova, N.V. (2016). *Optimization of Recreational Activity of Resorts of Ukraine. Heohrafiia i turyzm [Geography and Tourism]*, no 38, pp. 48–57.

4. Edwards, D. (2012). *Art Therapy, and Romanticism.* London: Sage Publications Ltd.

5. Dalley, T. and Case, C. (1992). *The Handbook of Art Therapy.* London: Tavistock/Routledge.

6. Jones, P. (2005). *The Arts Therapies. A Revolution in Healthcare*. New York: Brunner-Routledge.

7. Killick, K and Schaverien, J. (1997). *Art, Psychotherapy and Psychosis*. New York: Routledge.

© Устименко Л. М., 2017